

POUL VAD

Selvportrættet

Til trods for foretagendets umulighed blev jeg grebet af en uimodståelig lyst til at opsøge min gamle ven. I mange år havde vi kun lejlighedsvis set hinanden. Vore veje var skiltes uden at de var skiltes. At han havdeslået sig ned i det mørke Jylland var kun den ydre årsag til at vi så hinanden så sjældent; og til sidst slet ikke: for nu var han død. Som unge havde vi været uadskillelige; men vi havde for længst lagt denne ungdom i graven, den var rådnet bort, dens skelet hvilede uantastet som i et stykke indviet og fredet jord, hvor jeg kun sjældent og som i distraktion lagde en blomst. Frygtelig havde denne ungdom været. Vi sloges for at overleve, og i hinandens øjne læste vi det utilståede og utilståelige spørgsmål: hvem er den stærkeste? Det var min hemmelige overbevisning, som jeg aldrig lod mig mærke med, at han var den stærkeste; men der var ingen domstol til at afgøre spørgsmålet. De selvportrætter vi malede i fjorten-femtenårs alderen taler dog deres tydelige sprog. Mit eget er falmende, usikkert, men også uforstilt. Jeg har en stor pibe i munden som om jeg derigennem håber at give mig selv et mere voksent udtryk, men naturligvis blot opnår det modsatte. De lyse farver og den manglende kontrastvirkning røber en endnu ufærdig karakter; der også danner grundlaget for en vis naiv oprigtighed, som ville være uudholdelig hvis den ikke var så gennemskuelig - som udtryk for en undren over at det overhovedet er muligt at få sådan et hoved til at hænge fast på et lærred, og så vellignende! Han derimod havde tidligt kastet sig ud i kunstneriske eksperimenter, der imponerede ved deres dristighed, og selvportrættet har en frygtindgydende aura af viljestyrke og hensynsløshed som om han med dette billede som skjold ikke blot ville forsvare sig mod sine fjender, men lamme dem, knuse dem, ja slå dem til plu-

kfisk endnu inden de fik hånden løftet til angreb. Billedet er dypet i grønt, en mørk grøn som er bevidst ufrisk og tung, en skummel og livsfornægtende farve, som om han endnu i sin pure ungdom har villet hævde sig hinsides ethvert håb om lykke og harmoni. På den grønne baggrund er hovedet malet eller snarere tegnet op med en kraftig, ensartet sort kontur, som også er brugt til det stærkt forenklede ansigtstræk. Hovedet er set lige forfra og i spejlet har han betragtet sig selv med et trodsigt udtryk i de kulsorte øjne. (Han havde blå øjne, men jeg husker godt de kunne blive sorte: fra et eller andet vulkansk dyb i hans indre rullede ikke glødende lava, men et kulsort fluidum op, der fortættes i øjnene, hvis pupiller trak sig sammen og fik en frygtindgydende glans som af skinnende, poleret sort basalt). I et anfald af surrealistisk humor, der passer godt til det grønne hoved og den sorte, snærende konturs ubarmhjertige kvælertag, havde han malet håret violet - hans naturlige hårfarve, som var den almindelige danske, snavsede mellemblonde, der går under navnet leverpostejfarvet, var ikke i stand til at antyde den hang til det ekstravagante, de drømme om en sælsom skæbne, der gærede i en hjerne, som ikke nægtede sig noget hvad drømme angår. Det var et vellignende, men også ildevarslenende portræt. Han havde studeret sin egen hovedform og sine ansigtstræk indgående før han nåede denne forenkling og sammenfatning. Med desperat beslutsomhed skabte han denne heltemaske, der dementerede sig selv, som om han var blevet tvunget til at tilstå en dybere sandhed end den, han havde haft til hensigt at fremstille. Det er måske formlen for ethvert selvportræt, men umoden, som han dengang var, har han ikke været i stand til at holde nogen af disse tilskyndelser stangen og har derfor ladet dem eksplodere i dette bizarre produkt som, det indrømmer jeg, slog mig fuldstændig ud. Jeg kom til at tænke på det mens jeg var på vej til graven. Kirkegårdsgrønt. Men det var der nu ikke så meget af på hans gravsted, en lille plet gruset jord med omrids som og ikke meget større end den kiste, der havde rummet hans lig da den blev sænket ned i hullet en kold vinterdag for adskillige år siden, som endnu fyldte mig med gru når jeg tænkte på den. Før jeg gik på kirkegården havde jeg besøgt hans hus ligesom man besøger

berømte digteres og komponisters mindestuer. Men de efterladte, som ellers stædigt hægede om hans minde, havde ikke været i stand til at vedligeholde huset. Allerede på afstand så det ud til at være sunket lidt sammen, som om de mørnede bindingsværksmure, der havde holdt i mere end hundrede år, nu havde opgivet ævred. Inden for var alt kaos. I de to lavloftede stuer udgjorde resten af de møbler, billeder og ting, han havde omgivet sig med, ikke længere et betydningsmættet hele, men så ud til at være smidt hulter til bulter mellem hinanden - eller befandt sig endnu på deres pladser, men på en meningsløs måde, som om en eller anden havde fundet en satanisk tilfredsstillelse ved at skåne dem for derved at fremhæve omgivelsernes blanding af tomhed og forfald. Interiøret havde aldrig udmærket sig ved den form for skønhed, der tiltaler indretningsarkitekter, asketer eller husmødre (hvis nogen endnu ved hvad en husmor er). Det meste af møblementet var købt billigt hos en marskandiser - sådan så det i det mindste ud -, men så havde han fyldt vægge, reoler og vinduskarme med så mange kuriositeter - for nu at bruge et ord, som i sin ubestemthed kan dække alt fra hestesko og interessante øljern til udsøgte, mærkværdige forsteninger og sjældne sommerfugle bag glas i små, sirlige æsker - at det ville være ikke blot umuligt, men også utidigt og meningsløst at tænke i den slags æstetiske baner, begrebet skønhed lægger op til. Synet af det forfald, den nedbrydning og uafvendelige ødelæggelse og tilintetgørelse, der omgav mig, virkede på én gang deprimerende og opløftende. Jeg ville gerne have bevaret erindringen om stuerne som jeg huskede dem og det var sådan, jeg havde forventet at se dem. Jeg nikkede ved mig selv: naturligvis - også tingene har deres helvede. Det var tingenes helvede jeg stod midt i. Jeg glemmer at fortælle at jeg var blevet modtaget af to unge mennesker, som havde til hensigt at forsøge at bo midt i katastrofen. Unge mennesker er i stand til det umulige. Huset var, skønt det var sommer, klamt af at have stået uopvarmet det meste af den foregående vinter, men det skræmte dem ikke. De mærkede det sikket knap nok. Først og fremmest mærkede de ikke spøgelse, som kun hjemsogte mig og uden hovmod lod mig mærke sin døds uimodsigelige overlegenhed. For dem var han ikke et spøgelse,

men en legende, og som alle legender havde den et fængslende skær af utroværdighed. Jeg kunne se på dem at de betragtede omgivelserne med en vis veneration, som om de prøvede at gætte sig til det sagnomspundne liv, de havde været ramme om; men for dem var det omgivende kaos uden forståelige signaler. Men spøgelse og jeg: vi betragtede det med et smil, som om noget indlysende var gået op for os, entropiens mysterium reduceret til et letfatteligt billede. Han var nu igen, som han en gang havde været, den stærkeste; men dødens overlegenhed er ikke meget værd, og det vidste han. Mens han levede havde den styrke, der betingede hans overlegenhed, været fatal. Nu var han befriet. Jeg tænkte igen på selvportrættet hvis måske han havde brugt sit liv på at demontere som man demonterer en farlig bombe; blot med den forskel, at han havde måttet tilegne sig demonteringskunsten samtidig med at han udøvede den. Han havde været sin egen værste fjende.